

Délután kettőkor jelentkeztem az illegális titkárságon.

Mikor itt mindent elintéztem, a vonat indulásáig még két szabad óráim volt. Elég lesz ahhoz, hogy elbúcsúzzam az Aranylibától — gondoltam. A búcsúzáshoz elég volt — tíz perc.

A kávémérés ajtaját zárva találtam. Az udvar felől kellett bemennem. A konyha padlóján — piszkos lepedővel letakarva — egy holttest feküdt, a kis Stáhli holtteste. Mellette — a padlón — Dunya ült, arcát két kezébe temetve. A holttest meglepően hosszú volt, Dunya meglepően kicsi. Dunya mögött — az asztal mellett, melyen az elmosatlan edény hevert, — a kegyelmes úr állott. Arca olyan sötétpiros volt, mintha nagyon sokat ivott volna.

— Képzeld — adott félvilágosítást, kérdésre se várva, — képzeld, konyhakéssel vágta el a nyakát. Ki hitte volna, hogy ennyi erő és elszántság van egy gyereken — és ennyi okatlan fé-

lelem! A rendőrségtől félt szégyény! Pedig a rendőrség (hála az én közbenjárásomnak) csak azt akarta Dunya kisasszonytól, hogy írja rá bejelentőlapjára a születési évét. Ez az engedékenysége persze került valamikébe, de hát... Azóta sikerült azt is elintéznem, hogy a rendőrorvos ingyen jöjjön ki és a temetést is *olcsón* rendezem meg.

A temetés szóra Dunya felnegett.

Nem sírt.

Arca még sápadtabb volt és még keskenyebb, mint máskor. Szeme óriásira nőtt. Ijesztő fénye volt. Tekintete elárulta, szinte hirdette Dunya jövőjét. Dunya közeli végét.

Este hatkor vonatra ültem.

Ruhám, papirosaim, nevem, életkedvem — minden, minden új volt rajtam és bennem.

A bécsi életből csak Stáhli ajándékát vittem magammal, — a kis Stáhli rajzolta képet. Az aranylibát.

Bécs, 1922

Romain Rolland levele Illés Bélához

„**ELÖLVASTAM** „Aranyliba” című novelláját — kétszer. Mikor először olvastam (kéziratban), úgy éreztem, hogy az élményanyag erősebb, mint a mesterségi tudás, mellyel ezt a valóban megdöbbentően érdekes anyagot feldolgozta. Másodszor (most már nyomtatásban) olvasva a novellát, megértettem, hogy nemcsak az anyagválasztása mesteri, de a felépítés is, a drámai párbeszédék és nem utolsósorban a novella szájalmas sorsú „hőseinek” jellemzése. Ez a kis trász maradandó alkotás, amelynek azonban hiányai is vannak. Politikai hiányai. Ugye meglepő vád az egyik leggharcosabb és legtudatosabb kommunista író ellen? De — higgye el nekem — indokolt vád.

A harcos proletáriátus harcos írói írásaikban igen gyakran a propagandát olyannyira előtérbe helyezik, hogy minden más — nyelv, stílus, szerkezet, háttérbe szorul vagy éppen elvész. Ez súlyos hiba, mert ezáltal ép a propaganda veszíti el ültőerejét — nem is szólva az írásművészet sérelméről. Hasonló hibákért már magának is több ízben tettem szemrehányást. És most az ellenkező hibába esik! Megírja — megfesti, — hogy a világháború milyen rettenetes viszonyokat és milyen szomorú, szellemileg és erkölcsileg megnyomorított embereket hagyott hátra, vagyis vádat emel a háború ellen. Ez helyes. De a vádemelés olyan finom, halk hangon történik, hogy nagyon jó fül kell a meghallásához. Már pedig a vádlónak kiabálnia kell, úgy kell kiabálnia, hogy a süket is meghallja! A maga megkapó — sőt itt-ott mély — megfigyelései művészi képét adják a testi-lelki nyomorúságnak, de nem tárják fel — sőt szinte eltákarják — a szenvedések okozóját: a háborút. Gondolkozzék egy keveset — és igazat ad nekem. Belátja, hogy ez a novella csak igen kevés embernek juttatja eszébe, hogy milyen rettenetes bűn az emberiség ellen a háború, holott ma (mikor már láthatóak egy új világháború előkészületei) — ordítani kell a háború ellen. Nincs kéznél a levél, amit Maga épp e kérdésben írt nekem, különben fejére olvashatnám saját — helyes — megállapításait.

Nos — örülök, hogy maga megírta ezt az érdekes novellát és örülök, hogy én — (bár nem a maga anyanyelvén, hanem csak francia fordításban) — olvashattam. Ne tartson zsörtölődőnek, azért, hogy többet írok a hibákról mint a jótulajdonságokról. Ha nem szeretném és becsülném Magát, talán néhány meleg, elismerő szóval mondtam volna meg véleményemet, bár én idegnekkel szemben is igyekszem szigorú kritikus lenni, mert azt követeli a lelkiismeretem és a fiatalabb íróársaim iránti szeretet.

Ha van valami újabb — háború-ellenes — írása, küldje el mielőbb. Nem baj, ha nincs jó francia fordítója, — németből vagy oroszról én lefordítatom.

Baráti üdvözzel.

Romain Rolland

1931 augusztus 22-én.”